

*Pan
Biedermaier
a žháři*

Osoby a obsazení

Bohumil Biedermann Jiří Miroslav Valůšek
Babetta Biedermannová Šimona Horynová
Pepi Schmitz Ema Lovecká
Vili Eisenring Kanwar Šulc j.h.
Služebná Anna Magdalena Kuntová
Vedoucí chóru / Policista Radim Chyba
Vdova Knechtlingová Marie Ludvíková

Inscenační tým

Autor Max Frisch
Překlad Eva Bezděková
Režie Jan Doležel
Dramaturgie Jana Vaverková
Úprava Jana Vaverková, Jan Doležel
Přebásnění chóru Robin Mayer
Scéna Jakub Šulík
Kostýmy Jana Mlatečková
Hudba Matúš Kobolka
Light design Anna Juráková
Výroba kostýmů Eliška Čermáková, Prokop Szczepanik

© Suhrkamp Verlag AG Berlin
Nositele autorských práv k dílu zastupuje
DILIA, divadelní, literární, audiovizuální agen-
tura z.s., Krátkého 143/1, Praha 9.

Premiéra 22.05.2026

Přihřadí postavu na politickou mapu:

Pan Biedermann

Babetta Biedermannová

Služebná Anna

Vili Eisenring

Pepi Schmitz

Vdova Knechtlingová

Vedoucí chóru

Politické teorie rozlišují čtyři způsoby uplatňování moci nad druhými. Liší se v tom, proč se B podřídí.

- ① Sílou dosahuje A svých cílů v případě, že zbaví B možnosti odmítnout (např. A chce, aby B opustil/a budovu, a fyzicky B vystrčí ven dveřmi).
- ② Donucení se objevuje v situacích, kdy B vyhoví v reakci na věrohodnou hrozbu strádání nebo „sankcí“ ze strany A. Kvůli nevýhodnému poměru zisků a ztrát se B nesvobodně podřídí (např. A namíří na B zbraň a požaduje, aby opustil/a budovu).
- ③ Manipulace obnáší ze strany A vědomé lhaní nebo zamlčení informací při komunikaci svých požadavků. B vyhoví, aniž ví, co a proč A ve skutečnosti chce (např. A požádá B, aby zkontroloval/a, jestli funguje zvonek, a pak za B zamkne dveře).
- ④ Autoritě se B podřídí, když se domnívá, že A má právo rozkazovat a B má povinnost poslechnout (např. A je policista, který

B vyzve k opuštění budovy, a B poslechně).

GORDON, Uri. Anarchie tady a teď: antiautoritářská politika od praxe k teorii. Přeložil Kryštof HEROLD. V Praze: Neklid, 2022.

Revoluce pro život: filosofie nového protestu

Není sice možný žádný náhlý převrat, ale proto si není třeba zoufat nad revolucí. Neboť tu si nutně nemusíme představovat jako jednu jedinou velkou ránu. Žádný grandiózní bod zvratu, při kterém se divoce koulejí hlavy, nýbrž pomalá, ale všudypřítomná přestavba každodennosti. „Revoluce pro život“, která se staví do cesty ničivé zuřivosti kapitalistické společnosti, se zakládá na „životě pro revoluci“. Tím se nemíní nějaké heroické obětavé výkony, nýbrž soustavné, každodenní opakování.

Už se to děje. Pro naši současnost je charakteristické, že do popředí vystupují nové formy aktivismu. Společenská hnutí, se kterými se setkáváme v rozličných oblastech

společenského života, mají nový ráz. Nesoustředí se ani na boje o přerozdělení, ani na boje o občanská práva. Antirasistické boje při záchraně ohrožených běženců na moři nebo v boji proti vražednému policejnímu násilí, feministické stávky proti sexuální agresi a vraždám žen, ekologické rebelie proti vymírání a a globálnímu oteplování, boje pracovníků ve zdravotnictví a výživě v době pandemie – to vše jsou momenty, z nichž se skládá revoluce pro život.

Tato vzpoura odmítá přijmout odstupňování a spotřebovávání života jedněch jako zdroje blahobytu druhých. Trvá na tom, že musí být možné, aby "obecní lidé" měli přístup k životně důležitým infrastrukturám.

Dokážeme nejenom analyzovat a skandalizovat zločiny proti životu, ale také se jich zbavit? A pokud ano, jak? Musíme uzavřít pakt o životě, který společně sdílíme, a vytvořit Rady pro životní nezbytnosti, které budou zastupovat zájmy života? Jen začátek. Především ale musíme nově změnit zaměření našich základních činností. Musíme pracovat bez neustálého vyčerpání, směřovat statky, aniž bychom je zhodnocovali, vlastnit, aniž bychom panovali. Zkrátka musíme dokázat žít tak, abychom se přitom navzájem neztráceli a neničili svět. A tato revoluce si nepřivlastňuje, co už tu je. Nechce, aby nadále pokračovali jak přivlastňování, tak to, co už tu je. Vůbec ji nejde o to, aby dostala pod kontrolu uprchlé a rozpoutané síly, ale chce zvrátit ztrátu světa. Revoluce pro život pracuje proti produkci smrti a ujmá se živoucích.

REDECKER, Eva von. Revoluce pro život: filosofie nového protestu. Přeložil Martin PROFANT. Politeia. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2024.

Carl Gustav Jung (1875–1961) byl švýcarský lékař, psychiatr a psychoterapeut, zakladatel analytické psychologie. Jeho nejvýraznějším přínosem bylo pochopení lidské psychiky skrze analýzu snů na pozadí mytologie, náboženství, filozofie a symbolů.

Vědomí a nevědomí

Lidská psychika se skládá ze dvou navzájem se doplňujících, svými vlastnostmi však proti-

kladných sfér – z vědomí a tzv. nevědomí, na obou oblastech se podílí naše Já.

Vědomí je funkce nebo činnost, udržující vztah psychických obsahů k Já a tvoří zcela nepatrnou část psychiky jako celku. Plave jako ostrůvek na nedohledném, všeobjímajícím, nekonečném moři nevědomí.

Nevědomí zahrnuje jednak obsahy, jež byly odsunuty zpět z důvodu omezené kapacity vědomí, které může aktuálně obsáhnout jen malý počet prvků, mohou však být kdykoliv znovu uvedeny do vědomí, jednak ty, které jsme vytěsnili, protože jsou nám z různých příčin nepříjemné – tedy zapomenuté, vytěsněné, ale též podprahově vnímané, myšlené a cítěné.

Nevědomí je starší než vědomí, je prvotní daností, z níž se stále znovu vynořuje vědomí. Tak se přidává vědomí teprve sekundárně k vlastní duševní činnosti, která je funkcí nevědomí. Názor, že hlavní doménou člověka je vědomí, je mylný, neboť velkou část života strávíme v nevědomí – spíme nebo dřímáme.

JACOBI, Jolande Székács. Psychologie C.G. Junga. Vyd. 2., V Portálu 1. Přeložil Ludmila MENŠÍKOVÁ, přeložil Jiří KOCOUREK, přeložil Zdeněk JANČÁŘIK. Spektrum. Praha: Portál, 2013.

Sny a misonieismus

Obecným pravidlem je, že nevědomé stránky jakékoli události se nám vyjevují ve snech, v nichž však přicházejí nikoli jako racionální myšlenka, ale jako symbolický obraz. Historicky bylo studium snů první věcí, jež umožnila psychologům zkoumat nevědomé stránky vědomých psychických událostí.

Právě na jejich základě psychologové předpokládají existenci nevědomé psyché – i když mnoho jiných vědců a filozofů její existenci popírá. Naivně argumentují, že z takového předpokladu by vyplývala existence dvou „subjektů“ nebo (prostěji) dvou osobností v jednom a tom samém člověku. Zcela správně – přesně to totiž z konceptu nevědomí vyplývá. Jedním z prokletí moderního člověka také je, že mnozí lidé touto rozdělenou osobností trpí. V žádném případě to není patologický symptom. Je to normální fakt, který můžeme pozorovat kdykoli a kdekoli. Netýká se to pouze neurotiků, u kterých levá

ruka neví, co dělá pravá. Tato nepřijemná situace je symptomem obecného nevědomí, jež je nesporně společným dědictvím celého lidstva.

Všichni, kdo popírají existenci nevědomí, vlastně předpokládají, že naše současné vědění o psyché je úplné. Toto přesvědčení je očividně stejně mylné jako předpoklad, že víme naprosto všechno o přírodním univerzu. Naše psyché je součástí přírody a její tajemství jsou bezmezná. Nemůžeme proto definovat ani psyché, ani přírodu. Můžeme pouze vyslovit, co si o nich myslíme a věříme, a pokud možno co nejlépe popsat, jak fungují. Bez ohledu na důkazy shromážděné lékařským badáním tedy existují silné logické důvody odmítnout tvrzení typu „žádné nevědomí neexistuje“. Ti, kdo takové věci říkají, pouze projevují prastará „misoneismus“ – strach z nového a neznámého.

Odpor k myšlence nevědomé části lidské psyché má své historické důvody. Vědomí je dosti nový výdobytek přírody a nachází se dosud v „experimentálním“ stádiu. Je křehké, ohrožují je specifické hrozby a snadno dochází újm. Antropologové si všimli, že jednou z nejčastějších duševních poruch mezi primitivů (sic!) bývá stav zvaný „ztráta duše“. To znamená, jak název naznačuje, viditelný rozpad (nebo odborněji řečeno rozštěpení) vědomí.

U takovýchto lidí, jejichž vědomí je na jiném vývojovém stupni než naše, nebývá „duše“ (nebo psyché) vnímána jako jednotná. Mnoho primitivů (sic!) předpokládá, že člověk má vedle své vlastní duše také „duši pralesa“ a že tato duše pralesa je vtělena do nějakého divokého zvířete nebo stromu, s nímž má lidský jedinec jakousi psychickou totožnost.

Tato situace je nám dobře známá ze studií antropologů, nicméně v naší rozvinuté civilizaci není zdaleka tak nepodstatná, jak by se mohlo zdát. I my se rozpadáme a ztrácíme svou identitu. I nás mohou ovládnout nebo změnit nálady nebo ztratíme rozum a nedokážeme se rozpomenout na důležitá fakta o nás či druhých, takže se lidé ptají: „Jaký ďábel tě posedl?“ Říkáme, že se „dokážeme kontrolovat“, nicméně sebekontrola je vzácná a pozoruhodná ctnost. Třeba si o sobě myslíme, že se ovládáme, nějaký přítel by nám

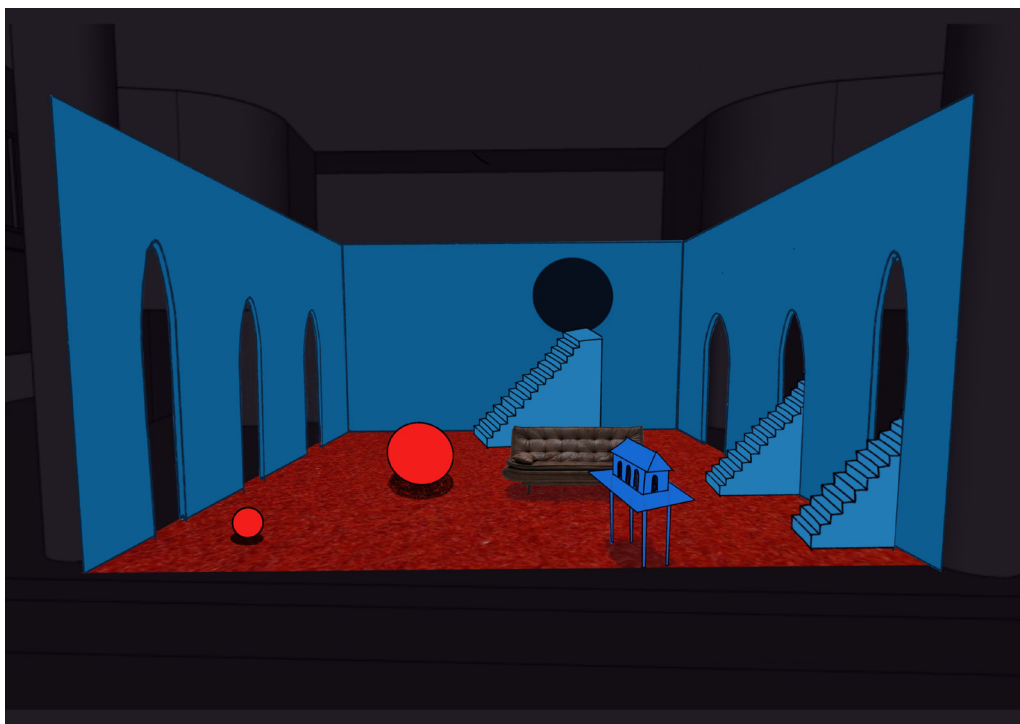
však mohl snadno říci věci, i nichž nemáme ani ponětí.

Je nepochybné, a to i v takzvané vysoké civilizaci, že lidské vědomí dosud nedosáhlo patřičného stupně kontinuity. Je zranitelné a náchylné k fragmentaci. Tato schopnost člověka izolovat část své mysli je cenná vlastnost. Umožňuje nám soustředit se po nějakou dobu na jednu věc a vyloučit všechno ostatní, co by si mohlo nárokovat naši pozornost. Je však hluboký rozdíl mezi vědomým rozhodnutím štěpit a dočasně potlačit část vlastní psyché a stavem, kdy se toto odehraje spontánně, bez jedincova vědomí či souhlasu a dokonce proti jeho vůli. To první je civilizační výdobytek, to druhé primitivní (sic!) „ztráta duše“ či dokonce patologická příčina neurozy.

A tak je i během dne jednota našeho vědomí stále vratká. Velmi snadno se naruší. Schopnost kontrolovat vlastní emoce, jež může být z jednoho pohledu žádoucí, může být z jiného pohledu velmi problematická, protože by sociální interakci zbavila rozmanitosti, pestrosti a tepla.

Důležitost snů – oněch křehkých, prchavých, nespolehlivých, nejasných a neurčitých fantazií – musíme posuzovat právě na tomto pozadí. Důvod, proč mají sklon ignorovat, či dokonce popírat sdělení svých snů, je snadno pochopitelný. Vědomí se přirozeně brání všemu nevědomému a neznámému. Zmiňoval jsem již existenci tzv. misoneismu u primitivů (sic!), o hlubokém, pověřivém strachu z nového. Primitivové reagují na nečekané události jako divoká zvířata. „Civilizovaný“ člověk však na novoty reaguje v podstatě stejně a staví psychologické bariéry na ochranu před šokem ze střetu s novým. To lze často pozorovat při reakcích každého jedince na vlastní sny, když má přijmout nějakou překvapivou myšlenku. Mnoho průkopníků ve filozofii, vědě i literatuře se stalo oběťmi vrozeného konzervatismu svých současníků. Psychologie je jednou z nejmladších věd – a protože se snaží zabývat tím, jak funguje nevědomí, nevyhnutelně naráží na extrémní misoneismus.

JUNG, Carl Gustav; FRANZ, Marie-Louise von; HENDERSON, Joseph L.; JACOBI, Jolande Székács a JAFFÉ, Aniela. Člověk a jeho symboly. Přeložil Pavel KOLMAČKA. Praha: Portál, 2017.

Max Frisch (1911–1991) byl jedním z nejvýznamnějších autorů švýcarské poválečné literatury. Vystudoval architekturu a dvanáct let vedl vlastní architektonické studio. Procestoval desítky zemí; jeho první zahraniční cestou byla reportážní návštěva ČSR (u příležitosti mistrovství světa v ledním hokeji v roce 1933). Publikovat začal v roce 1934. Velký vliv na jeho literární tvorbu měl Bertolt Brecht, s nímž byl přibližně rok v úzkém kontaktu. Frischovo dílo definují dvě základní tematické linie. První z nich představuje tematiku veřejnou, která odráží nebo přímo reaguje na dobové události a je patrná především v jeho dramatech (Čínská zeď, Andorra, Pan Biedermann a žháří) a esejích (Švýcarsko jako vlast? nebo Vilém Tell pro školy). Druhá linie má existenciální charakter a zaměřuje se na nitro jedince, problematiku osobnosti a otázku, do jaké míry máme možnost svobodně jednat a nakolik jsou naše volby naopak determinovány (romány Stiller, Homo Faber, Mé jméno budiž Gantenbein). Frischovo dílo se řadí do postmoderní literatury, v pozdějších textech se objevují postupy dekonstrukce a vystupuje v nich tzv. nespolehlivý vypravěč trpící krizí identity. Tato krize postav pak odráží rozpad světa postaveného na logice a racionalitě.

Naučná hra bez naučení

Původně rozhlasovou hru *Pan Biedermann a žháří* napsal Max Frisch na objednávku Bavorského rozhlasu (1953). Rozpracoval svoji povídku Burleska, která je součástí jeho prozaického Deníku 1946–1949 (1950) a vznikla v reakci na komunistický převrat v Československu. Ten Frisch sledoval na vlastní oči v rámci opakovaných návštěv Prahy po 2. světové válce. Rozhlasovou hru později přepracoval do podoby hry divadelní pro švýcarské divadlo Schauspielhaus Zürich. Při její premiéře (29. 3. 1958) měla kritika velký problém s ideovou interpretací, tvrdila, že je hra varováním před komunismem, proto Frisch připsal epilog, aby kritiku navedl k obecnějšímu čtení hry. Po premiéře v Německu (28. 9. 1959), kde byl Pan Biedermann uváděn už i s epilogem, kritika naopak tvrdila, že Frisch vytvořil obraz nacionálního socialismu, prostřednictvím kterého zachytil, jakým způsobem se Hitler

chopil moci, ani s tím však Frisch nebyl spokojený. Hra je autorem prezentována jako hra modelová, s podtitulem Naučná hra bez naučení, čímž kriticky odkazuje na svého učitele Bertolta Brechta a rozmazává návod na jednoznačnou interpretaci hry nejen svým kritikům.

„Goethe dává radu, že se recenzentovi nemá nikdy odpovídat, leda kdyby ve své recenzi tvrdil, že člověk ukradl tučet stříbrných lžiček – avšak tak daleko naši recenzenti nezacházejí... Zbývá tedy opravdu jenom jediné: mlčet a pokračovat, pokud má člověk chuť stát se svým vlastním kritikem, nekrást stříbrné lžičky a dost! – a být vděčný, je-li nějaká recenze seriózní, ať už pochvalná nebo kárává.“

Max Frisch: Deník (1946–1949), (z německého originálu Tagebuch ([1946–1949])), Praha: nakladatelství ERM, 1995.

Zdvořilost

Když občas ztratíme trpělivost, bez obalu řeknem, co si myslíme, a přitom upozorujeme, že ten druhý sebou trhne, odvoláváme se s oblibou na to, že jsme upřímní. A nebo jak rádi říkáme, když se už nedokážeme ovládnout: Upřímně řečeno! A pak, když už je to venku, jsme spokojeni; neboť jsme nebyli nic jiného než upřímní, to je přece to hlavní, a ostatně přenecháme tomu druhému, co si počne s políčky, které mu zasazuje naše ctnost.

Co se tím dokáže?

Řeknu-li nějakému sousedu, že ho považuji za korunovaného vola – snad je k tomu potřeba odvahy, aspoň za jistých okolností, ale dávno ještě ne lásky, stejně jako není láskou, když lžu – když k němu přijdu a řeknu, že ho obdivuji. Oba postoje, které střídavě zaujímáme, mají jedno společné: nechtějí pomáhat, nic nemění. Naopak, chceme se jen zbavit úkolu... Zdvořilost, již se často pohrdá jako prázdnou maskou, projevuje se jako dar moudrých. Bez zdvořilosti totiž, která nestojí v rozporu s pravdivostí, nýbrž je laskavou formou pro pravdivost, nemůžeme být pravdivými a zároveň žít v lidské společnosti, která zase

naopak může spočívat jedině na pravdivosti, tedy na zdvořilosti.

Zdvořilost ovšem nikoli jako souhrn nadřazených pravidel, nýbrž jako vnitřní postoj, jako schopnost, která se musí osvědčovat od případu k případu – Člověk ji nemá jednou pro vždy.

Například:

Člověk se nespokojuje tím, že prostě řekne druhému své mínění; snaží se zároveň o míru, aby to toho druhého neporazilo, nýbrž aby mu to pomohlo; ano, nastavíme mu pravdu, ale tak, aby do ní mohl vklouznout.

„Je lhářem Němec, je-li zdvořilý.“

Příšerná slova, považuje-li je někdo za významění; přiznání člověka, který nemá míru, který už není opravdový, když zachovává míru, a je tudíž nesnesitelný pro ostatní, jakmile je opravdový – .

Max Frisch: Deník (1946–1949), (z německého originálu Tagebuch ([1946–1949]), Praha: nakladatelství ERM, 1995.

Anarchie tady a teď

Celou tu šíří a rozmanitost všeho, co se dá „počítat“ jako projev anarchismu, je skutečně těžké nějak ohraničit. Právě proto je tak užitečné pohlížet na anarchismus jako na politickou kulturu. To nám umožňuje přistupovat k anarchismu zespoda a stavět organizování, akce i životní styl na stejnou úroveň jako myšlenky a teorie. Můžeme tak oddělit anarchismus od jakýchkoli dogmatických očekávání či přesné ideologie, čímž překonáme alespoň některé překážky, které jsou se slovem na A spojené.

GORDON, Uri. Anarchie tady a teď: antiautoritářská politika od praxe k teorii. Přeložil Kryštof HEROLD. V Praze: Neklid, 2022.

Tři motivy, které jsou pro anarchistický diskurz klíčové a velkou měrou definují anarchismus jako ideologii

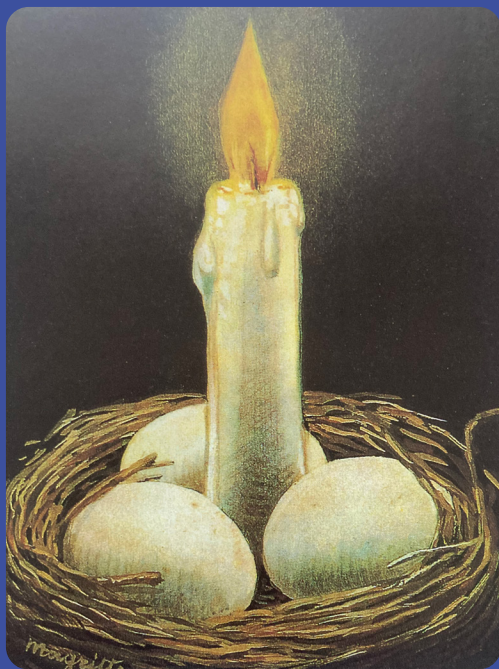
První je odmítnutí všech forem dominance, což je pojem, který zahrnuje celou řadu společenských institucí a dynamik – vlastně většinu aspektů moderní společnosti –, které se anarchistky a anarchisté snaží zpochybnit, rozdrolit a nakonec svrhnout. Zobecnění terčů anarchistického boje, tj. přesun od „státu a kapitálu“ k obecnější „dominanci“, je moment, který nejvýrazněji odlišuje současný anarchismus od starších generací. Zadruhé zmiňme prefigurativní politiku, která vychází z konstruktivního pojetí přímé akce a apeluje na uskutečňování libertinských a rovnostářských vztahů už v rámci samotného hnutí. Třetí motiv je vyzdvihování rozmanitosti anarchistického projektu a otevřenosti, která odmítá rýsovat podrobné prognostické plány kýžené budoucí společnosti. To umožňuje anarchismu klást velký důraz na přítomnost: nehierarchické, anarchické způsoby interakce jsou chápány jako něco, co lze neustále realizovat v sociálních interakcích tady a teď – „jde o revoluci v každodenním životě“.

GORDON, Uri. Anarchie tady a teď: antiautoritářská politika od praxe k teorii. Přeložil Kryštof HEROLD. V Praze: Neklid, 2022.

Šestiúhelník anarchistických konceptů

- ① Antiautoritářství nebo také kritika autorit a prosazování autonomie;
- ② Přímá akce nebo také propaganda činem;
- ③ Solidarita nebo také kooperace či vzájemná pomoc;
- ④ Sebeorganizace nebo také federace, volné sdružení, samospráva či DIY – udělej si sám;
- ⑤ Revoluce nebo také sociální revoluce, sociální převrat, revoluční generální stávka, odpor;
- ⑥ Utopie nebo také anarchistický ideál, anarchie, volná společnost, bezvládní.

KUŘÍK, Bob; MAGINCOVÁ, Dagmar a SLAČÁLEK, Ondřej. Nečekáme nic od reform: kapitoly o českém anarchismu. Praha: Herrmann, 2024.

The Imagination
La folle du logis

1948

Gouache, 17×14 cm
Brussels, private collection

René Magritte (1898–1967) byl belgický surrealistický malíř, ve své tvorbě využívá sen, podvědomí a automatismus.

Reproduction Prohibited (Portrait of Edward James)
La reproduction interdite (Portrait d'Edward James)

1937

Oil on canvas, 79x 56.5 cm
Rotterdam, Museum Boymans-van Beuningen

„Myslím si, že nejlepší název pro obraz je název poetický... který více méně ladí s živými emocemi, které pociťujeme při pohledu na obraz... Poetický název nám nemusí nic sdělovat, ale měl by nás překvapit a potěšit.“ (pro účely programu přeložila Jana Vaverková)

MEURIS, Jaques: Magritte. Benedikt Taschen Verlag GmbH, Köln, 1992.

Herecký soubor

Cyril Drozda, Šimona Horynová, Radim Chyba,
Josef Kostka, Magdalena Kuntová, Ema Lovecká,
Marie Ludvíková, Miloslav Maršálek,
Simona Peková, Jáchym Sůra, Jiří Miroslav
Valůšek a Sara Venclovská

Tajemnice Ivona Solčániová

Marketing a PR Tereza Turzíková

Administrativa, finanční produkční Robin Mayer

Vedoucí Klubu mladých diváků Brno Tereza Chvátalová

Uvaděči, hasiči Anna Holčíková

Pokladní, vstupenky Jana Mlatečková

Pokladní Tereza Roháčová

Online marketing Lenka Horňáková

Inspice Tereza Švandová a Vendula Možnarová

Mistři světla Anna Juráková, Martin Planka a Vojtěch Šoula

Mistři zvuku David Fadinger, Pavel Boika a Richard Ladislav

Koordinátor stavby a výroby Petr Ondrůj

Předák jevištní techniky Roman Švanda

Stavba Adam Krutiš, Michal Matoušek, Patrik Nezbeda a Mikuláš Utinek

Garderoba Kateřina Kumhalová a Sofia Plaskonisová

Rekvizity Eva Sparlingová a Marie Jadrná

Správa budovy Karel Matoušek

Údržba prostor Oksana Bodak a Valentyna Mohish

Grafický design a sazba Anna Vašíčková a Filip Sajler

Foto a AV Hana Kubrichtová a David Stejskal

**Centrum experimentálního
divadla, p.o.**

Zelný trh 294/9, 602 00 Brno

Ředitel Jan Búrik

ced-brno.cz

HaDivadlo

Scéna Centra experimentálního
divadla, p.o.

Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

Kolektivní umělecké vedení

Justina Grecová, Jana Vavrková,
Jan Doležel

Intendantka Alexandra Dvořáková

hdivadlo.cz

Citované texty jsou redakčně
kráceny a upravovány.

ced | **B** | **R** | **N** | **O** |

jihomoravský kraj

**Ministerstvo
kultury**

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla,
příspěvkovou organizaci. Projekty vznikají za finanční podpory Jihomoravského kraje.
Činnost Centra experimentálního divadla se uskutečňuje za finanční
podpory Ministerstva kultury ČR.